

وقایع نگاری «انقلاب فرهنگی» چین

آستین رمزی

پنج‌ده سال پیش، مائو تسه تونگ «انقلاب فرهنگی» را به راه انداخت، بلوایی ده ساله که اثرات شدید و بعضاً خشونت‌باری بر سرتاسر چین گذاشت. در این مقاله نگاهی اجمالی به این سال‌های پراشوب می‌اندازیم.

انقلاب فرهنگی چه بود؟

این نهضت در اصل متوجه سیاست‌مداران نخبه و سطوح سیاسی بالا بود؛ مائو درصدد بود تا با شوراندن جوانان تندرو علیه اعضای بلندپایه‌ی حزب کمونیست، کنترل کامل اوضاع را دوباره به دست بگیرد. اما «انقلاب فرهنگی» پیامدهای بسیار گسترده‌ای در تمام سطوح جامعه داشت. جوانان تندرو هم با دشمنان مد نظر مائو، و هم به عنوان «گارد‌های سرخ»، با خودشان می‌جنگیدند تا این‌که بعدتر در مراحل آتی «انقلاب فرهنگی» به روستاها اعزام شدند. روشنفکران، مردمی که «دشمنان طبقاتی» محسوب می‌شدند، و افرادی که ارتباطاتی با غرب یا با دولت ملی‌گرای سابق داشتند، تحت تعقیب و مورد آزار و اذیت قرار گرفتند. بسیاری از مقامات رسمی پاک‌سازی و از کار برکنار شدند. از بعضی از آنها مانند دنگ شیائوپینگ، رهبر آینده‌ی کشور، بعدتر اعاده‌ی حیثیت شد. دیگران یا کشته شدند، یا خودشان را کشتند، یا تا آخر عمر با داغی بر پیشانی‌شان زندگی کردند. برخی محققان بر این باورند که ضایعه‌ی این دوران، اسباب‌گذار اقتصادی در دهه‌های بعدی را فراهم کرد و موجب اشتیاق و استقبال چینی‌ها از پذیرش اصلاحات بازارمحور برای شکوفایی اقتصادی و کم کردن محرومیت‌ها شد.

انقلاب فرهنگی کی به وقوع پیوست؟

در ۱۶ ماه می ۱۹۶۶ کمیته‌ی مرکزی حزب کمونیست چین بخش‌نامه‌ای صادر کرد که در آن دیدگاه‌های مائو در مورد «انقلاب فرهنگی» ترسیم شده بود. اما زمینه‌ها و مقدمات این انقلاب ماه‌ها و سال‌ها قبل از آن بخش‌نامه فراهم شده بود. پایان «انقلاب فرهنگی» را مرگ مائو در ۹ سپتامبر ۱۹۷۶ و دستگیری «باند چهار نفره» در اکتبر

^۱ این اثر برگردان مقاله‌ی زیر است:

Austin Ramzy, '[China's Cultural Revolution, Explained](#)', *The New York Times*, 14 May 2016.

آستین رمزی، روزنامه‌نگار آمریکایی، تحصیلات خود را در زمینه‌ی مطالعات آسیایی و روزنامه‌نگاری در برکلی به انجام رسانده است. مقالات متعددی از او در مجله‌ی تایم، و روزنامه‌های واشنگتن پست و نیویورک تایمز در حوزه‌ی مسائل شرق آسیا، به ویژه چین، منتشر شده‌است.

همان سال می‌دانند؛ «باند چهار نفره»، گروه تندرویی متشکل از چهار رهبر سیاسی، از جمله همسر مائو، جیانگ چینگ بود. «انقلاب فرهنگی» یک دهه به طول انجامید، اما بیشتر حوادث خشونت‌بار شدید آن در سال‌های اول اتفاق افتاد.

انقلاب فرهنگی چگونه آغاز شد؟

«انقلاب فرهنگی» در سیاست «گام بزرگ به پیش» در فاصله‌ی سال‌های ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۱ ریشه داشت؛ یعنی سیاست اشتراکی کردن مجتمع‌های کشاورزی و صنعتی که زمینه‌ساز قحطی بزرگی شد؛ فاجعه‌ای که بیش از چهل و پنج میلیون قربانی گرفت. مائو در این میان مقصر شناخته شد و رهبران حزب کمونیست با لغو بعضی از اقدامات افراطی برای اشتراکی‌سازی، مائو را تا حدودی به حاشیه راندند.

یکی از مهم‌ترین بهانه‌ها برای «انقلاب فرهنگی» نمایش‌نامه‌ای به نام «برکنارِ های رویی (Hai Rui) از مقام خود» درباره‌ی صاحب‌منصبی در سلسله‌ی مینگ بود که به انتقاد از امپراتور می‌پرداخت. مائو این نمایش‌نامه را همچون حمله‌ای به خود و حمایت از پنگ دهویی (Peng Dehuai)، وزیر دفاع، می‌دید که به دلیل انگشت گذاشتن بر نقاط ضعف سیاست «گام بزرگ به پیش» از کار برکنار شده بود.

تنش‌ها در روابط چین و اتحاد جماهیر شوروی نیز به شکل روزافزونی افزایش پیدا کرده بود. مائو اقدام نیکیتا خروشچف، رهبر شوروی، در محکوم‌سازی استالین در سال ۱۹۵۶ و برکناری او از قدرت در سال ۱۹۶۴ را نگران‌کننده می‌یافت و آن را درس عبرتی برای خودش به عنوان رهبر چین می‌دید.

«گاردهای سرخ»، چه کسانی بودند؟

دانشجویانی بودند که به دعوت مائو برای «ادامه دادن به انقلاب» جواب مثبت دادند. گاردهای سرخ در قالب گروه‌های پرشمار، با حمله به دشمنان سیاسی، آنها را در ملاء عام مورد بدرفتاری و تحقیر قرار می‌دادند. گاهی حتی خود این گروه‌ها نیز با یکدیگر درگیر می‌شدند. هدف گاردهای سرخ این بود که کارزاری علیه «چهار عنصر کهنه» به راه بیندازند؛ یعنی عقاید، آداب و رسوم، فرهنگ، و عادات قدیمی را از بین ببرند. به همین منظور، به تخریب گسترده‌ی بناهای تاریخی و میراث فرهنگی دست زدند. با رشد روزافزون افراط‌گرایی بین گاردهای سرخ، «ارتش آزادی‌بخش خلق» برای مهار آنها وارد عمل شد.

«جوانان اعزامی» چه کسانی بودند؟

در سال‌های اولیه‌ی تأسیس جمهوری خلق چین، جوانان تحصیل‌کرده را برای کار در مزرعه‌ها از شهرها به روستاها می‌فرستادند. این روند در طول دوران «انقلاب فرهنگی» شتاب بیشتری پیدا کرد، و به عنوان راهی برای متفرق کردن گاردهای سرخ مد نظر قرار گرفت. بیش از شانزده میلیون نفر به روستاها فرستاده شدند؛ شی جین‌پینگ، رئیس‌جمهور فعلی چین هم یکی از همین افراد بود.

تلفات و ضایعات «انقلاب فرهنگی» در چه ابعادی بود؟

در جریان «انقلاب فرهنگی»، گاردهای سرخ ابتدا مقامات دانشگاهی و بعد مقامات حزبی و در نهایت «دشمنان طبقاتی» را مورد حمله قرار دادند. در همان حال که خشونت‌ها سراسر کشور را در نوریده بود، گاردهای سرخ به کشتارهای گسترده‌ای در پکن و دیگر شهرها دست زدند. گاهی هم این گروه‌ها با سلاح‌های سنگین با یکدیگر درگیر می‌شدند؛ برای مثال درگیری‌هایی که در شهر چونگ کینگ در گرفت. با ورود ارتش به این درگیری‌ها، خشونت‌های فرقه‌ای و کشتار غیرنظامیان نیز افزایش یافت. این آشوب‌ها حتی در منطقه‌ی جنوبی گوانگشی به آدم‌خواری و خوردن قربانیان نیز کشیده شد.

تعداد دقیق کشته‌شدگان روشن نیست، اما اغلب به ارقامی حدود یک میلیون و یا بیشتر اشاره می‌شود. به استناد مقاله‌ی سال ۲۰۱۱ سونگ یونگی، از پژوهندگان «انقلاب فرهنگی» چین، برآوردها در این زمینه از پانصد هزار تا هشت میلیون کشته را شامل می‌شوند. شمار افرادی که تحت تعقیب و مورد آزاد و اذیت قرار گرفته‌اند معمولاً ده‌ها میلیون نفر بر آورد می‌شود.

عقیده بر این است که آشوب‌های این دوران، آوارگی‌ها و جابه‌جایی‌های بسیار گسترده، و بسته شدن مدارس تأثیرات منفی شدیدی بر تولیدات اقتصادی گذاشته‌اند.

مشارکت‌کنندگان اصلی چه کسانی بودند؟

مائو تسه تونگ، بنیان‌گذار جمهوری خلق و رئیس حزب کمونیست این کشور، چهره‌ی اصلی «انقلاب فرهنگی» است. «انقلاب فرهنگی» به امر او آغاز شد و جناح‌های مختلف به نام او وارد نبرد شدند. مائو از گاردهای سرخ خواسته بود تا «مراکز فرماندهی را بمباران کنند»، و منظورش ظاهراً رهبران ارشد دیگر مانند لیو شائوچی و دنگ شیائوپینگ بود.

لیو شائوچی، رئیس جمهور چین، برای خنثی کردن آسیب‌های سیاست «گام بزرگ به پیش»، اشتراکی‌سازی را متوقف کرد، و بنابراین به هدف اصلی حملات «انقلاب فرهنگی» مبدل شد. لیو بعد از دو سال آزار و محرومیت از خدمات پزشکی، در سال ۱۹۶۹ در زندان درگذشت.

چو انلای، دومین رهبر ارشد حزب، با ابراز وفاداری به مائو موفق شد جان سالم به در ببرد. بسیاری در چین او را مسئول مهار افراط‌کاری‌ها در جریان «انقلاب فرهنگی» می‌دانند اما او تنها با تأیید مائو می‌توانست درباره‌ی مسائل مهم تصمیم‌گیری کند. مرگش در سال ۱۹۷۶، بر اثر سرطان، به اعتراضات و عزاداری‌های گسترده منجر شد.

جیانگ چینگ، هنرپیشه‌ی سابق، به عنوان همسر مائو در جریان «انقلاب فرهنگی» از مراجع تصمیم‌گیری اصلی، به ویژه در زمینه‌های هنری، بود. او چهره‌ی اصلی «باند چهار نفره» بود؛ تندروهایی که در دوران «انقلاب

فرهنگی» به اوج قدرت سیاسی رسیده بودند. جیانگ بعد از مرگ مائو به زندان افتاد و در سال ۱۹۹۱ خودش را کشت.

لین بیاو، فرمانده ارتش آزادی‌بخش خلق بود و نقش مهمی در ترویج مائوپرستی ایفا کرد، از جمله دستور تدوین «کتاب کوچک سرخ» را داد که گزیده‌ای از سخنان مائو در آن درج شده بود. لین به عنوان جانشین مائو تعیین شده بود اما در سال ۱۹۷۱ در سانحه‌ی سقوط هواپیما در مغولستان کشته شد. ظاهراً با دریافت اخباری مبنی بر ناخشنودی مائو از او، درصدد فرار بر آمده بود؛ اما شرایط مرگش هنوز روشن نیست.

دنگ شیائوپینگ، از افسران کهنه‌کار ارتش آزادی‌بخش خلق و از رهبرانی بود که در دوران «انقلاب فرهنگی» دو بار پاک‌سازی شد. بعد از مرگ مائو دوباره به قدرت رسید، و اصلاحات چشمگیر اقتصادی را در دهه‌های بعدی در پیش گرفت.

سال‌های سرنوشت‌ساز

۱۹۶۶ مائو، در هراس از توطئه‌ی دشمنان داخلی برای سرنگون کردن انقلابش، «انقلاب فرهنگی» را به راه می‌اندازد. دانشجویان متعلق به گاردهای سرخ از دیدگاه او پشتیبانی می‌کنند. حملات به افرادی که دشمنان مائو محسوب می‌شوند شدت می‌گیرد.

۱۹۶۷ مقامات تندرو و گاردهای سرخ، رهبران سیاسی را سرنگون می‌کنند. بسیاری از رهبران سرنگون‌شده در ملاء عام مورد تحقیر و ضرب و شتم قرار می‌گیرند. درگیری‌ها بر سر سمت‌وسوی «انقلاب فرهنگی» بالا می‌گیرد. مائو سعی می‌کند جایگاه خود را در میان تندروترین گاردهای سرخ تثبیت کند.

۱۹۶۸ مقامات، شروع به اعزام میلیون‌ها جوان شهری به روستاها می‌کنند. حزب کمونیست، لیو شائوچی، رهبر سابق، را اخراج می‌کند. لیو سال بعد بر اثر بدرفتاری شدید جان می‌سپارد. کارراز «پاک‌سازی مقامات سطح بالا» جان بسیاری را می‌گیرد.

۱۹۶۹ ارتشبد لین بیاو به عنوان جانشین مائو معرفی می‌شود. لین از چشم مائو می‌افتد، و در سال ۱۹۷۱ در سانحه‌ی سقوط هواپیما کشته می‌شود.

۱۹۷۲ ریچارد نیکسون، رئیس‌جمهور آمریکا، از چین دیدار می‌کند. چو انلای، نخست‌وزیر چین، در تلاش برای بهبودبخشی به اوضاع اقتصادی است. در سال‌های بعد، رهبران پاک‌سازی‌شده دوباره به کار دعوت می‌شوند، اما مائو همچنان از متحدان چپ‌گرای خود حمایت می‌کند.

۱۹۷۶ چو انلای در ژانویه در می‌گذرد، و در سپتامبر همین سال مائو می‌میرد. اندکی پس از مرگ مائو، جانشین او هواگوئوفنگ و دیگر مقامات بلندپایه طرح دستگیری متحدان افراطی و اصلی مائو، یعنی «بانده چهار نفره»، را می‌ریزند.

برگردان: نیما پناهنده

